

VŨ ĐỨC NGHIỆU (Chủ biên)
NGUYỄN VĂN HIỆP

Dẫn luận
NGÔN NGỮ HỌC

NHÀ XUẤT BẢN ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI

VŨ ĐỨC NGHIỆU (Chủ biên)
NGUYỄN VĂN HIỆP

DẪN LUẬN NGÔN NGỮ HỌC

NHÀ XUẤT BẢN ĐẠI HỌC QUỐC GIA HÀ NỘI

MỤC LỤC

	Trang
Lời nói đầu	5
Chương 1. Ngôn ngữ là gì	9
I. Ngôn ngữ là một hiện tượng xã hội đặc biệt.....	9
II. Ngôn ngữ là một loại hệ thống tín hiệu	13
III. Chức năng của ngôn ngữ	16
IV. Đặc trưng của ngôn ngữ	28
Chương 2. Hệ thống và cấu trúc của ngôn ngữ	36
I. Khái niệm hệ thống và cấu trúc.....	36
II. Hệ thống ngôn ngữ.....	38
III. Ngôn ngữ và lời nói.....	49
Chương 3. Nguồn gốc và diễn tiến của ngôn ngữ	53
I. Nguồn gốc của ngôn ngữ	53
II. Diễn tiến của ngôn ngữ	60
Chương 4. Phân loại các ngôn ngữ	69
I. Các ngôn ngữ trên thế giới và cơ sở để phân loại.....	69
II. Phân loại các ngôn ngữ theo cội nguồn.....	71
III. Phân loại ngôn ngữ theo loại hình	78
Chương 5. Âm thanh của ngôn ngữ	97
I. Khái niệm ngữ âm và ngữ âm học.....	97
II. Bộ máy phát âm	98
III. Các kiểu tạo âm.....	102
IV. Âm tố và phân loại các âm tố	104
Chương 6. Âm tiết và các hiện tượng siêu đoạn tính	139
I. Âm tiết	139
II. Thanh điệu.....	145
III. Trọng âm	147
IV. Ngữ điệu.....	150
V. Sự biến đổi ngữ âm trong lời nói.....	152
VI. Biểu diễn các quy tắc biến đổi ngữ âm	156
Chương 7. Âm vị và biến thể của âm vị	160
I. Âm tố và âm vị.....	160
II. Nét khu biệt	167
III. Xác định âm vị và các biến thể của âm vị	170
Chương 8. Chữ viết	181
I. Chữ viết và vai trò của chữ viết.....	181
II. Nguồn gốc và tiến trình phát triển của chữ viết	183
III. Các loại hình chữ viết.....	189
IV. Nhận xét	196

Chương 9. Ý nghĩa ngữ pháp và phương thức ngữ pháp	199
I. Ý nghĩa ngữ pháp là gì?.....	199
II. Phương thức ngữ pháp.....	204
Chương 10. Phạm trù ngữ pháp	217
I. Phạm trù ngữ pháp là gì?.....	217
II. Các phạm trù ngữ pháp thường gặp.....	219
III. Mấy điều cần lưu ý khi nói về phạm trù ngữ pháp.....	233
Chương 11. Quan hệ cú pháp	237
I. Quan hệ cú pháp là gì.....	237
II. Cách nhận biết quan hệ cú pháp trong câu.....	239
III. Các loại quan hệ cú pháp.....	240
IV. Cách dùng sơ đồ để biểu diễn quan hệ cú pháp trong câu.....	248
Chương 12. Đơn vị ngữ pháp	252
I. Đơn vị ngữ pháp là gì.....	252
II. Các loại đơn vị ngữ pháp.....	253
Chương 13. Từ và phương thức tạo từ	268
I. Vấn đề định nghĩa từ.....	268
II. Phương thức tạo từ.....	273
Chương 14. Từ loại	286
I. Từ loại là gì?.....	286
II. Các từ loại thường gặp.....	288
III. Nhận xét chung về các từ loại và phân định từ loại.....	307
Chương 15. Nghĩa và nghĩa của từ	311
A. Nghĩa và ngữ nghĩa học.....	311
B. Nghĩa của từ.....	320
C. Quan hệ ngữ nghĩa trong từ vựng.....	332
Chương 16. Nghĩa của câu	344
I. Nghĩa của câu và vai nghĩa.....	344
II. Vai nghĩa và các quan hệ ngữ pháp.....	351
Chương 17. Quy chiếu và hành động ngôn từ	358
I. Ngữ dụng học.....	358
II. Quy chiếu.....	359
III. Hành động ngôn từ.....	367
Chương 18. Hội thoại và nghĩa hàm ẩn	377
I. Hội thoại.....	377
II. Nghĩa hàm ẩn.....	387

LỜI NÓI ĐẦU

Giáo trình “Dẫn luận ngôn ngữ học” này được biên soạn để phục vụ chương trình môn học đã được Đại học Quốc gia Hà Nội phê duyệt.

Mục tiêu của giáo trình là giúp cho sinh viên sau khi học sẽ nắm được những kiến thức căn bản, mở đầu về bản thể ngôn ngữ và một số tri thức về những bộ phận, lĩnh vực cốt yếu của ngôn ngữ học; đồng thời biết và thực hiện được một số thao tác, kỹ năng đơn giản trong phân tích, miêu tả ngôn ngữ học.

Vì vậy, nhiệm vụ của giáo trình là giới thiệu một cách thật giản dị các kiến thức hữu quan, chú ý cung cấp các nguồn ngữ liệu để sinh viên làm quen, giới thiệu và luyện cho sinh viên thực hiện được một số thao tác, kỹ năng phân tích, miêu tả đó.

Trong những năm gần đây, có khá nhiều vấn đề về lý luận ngôn ngữ học và lĩnh vực, bộ phận của ngôn ngữ đã được khai mở, nghiên cứu, cần được cập nhật, bổ sung; cho nên, trong chừng mức nhất định, chúng tôi cũng sẽ cố gắng lựa chọn để đưa vào nội dung của giáo trình có tính nhập môn này.

Tuy nhiên, với tính chất là một tài liệu giáo khoa, để tránh những tranh biện phức tạp chưa cần thiết đối với sinh viên đang bắt đầu làm quen với môn học, chúng tôi cố gắng chi sắp xếp và trình bày, cung cấp những vấn đề thuộc kiến thức căn bản, sao cho có thể giúp sinh viên thấy được những điểm chính trong quan niệm cũng như phương pháp được đề cập trong môn học của mình. Việc giới

thiệu, so sánh, mở rộng sang những cách tiếp cận khác, hoặc gia giảm về nội dung, sẽ tùy theo điều kiện và sự lựa chọn của giảng viên và sinh viên.

Chính vì vậy, các nội dung được thể hiện trong giáo trình sẽ không dàn trải đồng đều như nhau, và ngay cả một số nội dung thuộc lĩnh vực ngữ dụng học chẳng hạn, tuy cần cập nhật, nhưng chúng tôi cũng chỉ chọn, giới thiệu bốn vấn đề thiết yếu nhất ở giai đoạn đầu là: quy chiếu, hành động ngôn từ, hội thoại và nghĩa hàm ẩn. (Thêm nữa, mặc dù biết rằng rất khó tìm ra được tính logic để ghép bốn vấn đề như bốn mô đun độc lập đó với nhau thành hai chương (17 và 18), nhưng chúng tôi vẫn làm như vậy để tiện lợi cho việc sắp xếp mà vẫn không phương hại gì đến nhiệm vụ và mục tiêu chung).

Giáo trình này gồm 18 chương, mỗi chương không nhất thiết cân đối về số trang và được phân bố theo nội dung của từng vấn đề. Cuối mỗi chương, chúng tôi đều cung cấp danh sách một số tài liệu đọc bổ sung để giúp các bạn sinh viên dễ tìm kiếm. Những tài liệu in bằng tiếng Việt, chúng tôi chỉ ghi tên tài liệu, tác giả... còn tài liệu nào in bằng tiếng nước ngoài, chúng tôi ghi chỉ dẫn thêm: các bạn nên đọc chương, mục nào, và/hoặc từ trang nào đến trang nào.

Đối với các nguồn ngữ liệu minh họa, nếu ngôn ngữ nào không dùng hệ chữ viết Latinh (như tiếng Nga, tiếng Ảrập, Thái Lan... chẳng hạn), chúng tôi ghi âm theo lối chuyển chữ bằng chữ Latinh và đặt trong dấu ngoặc vuông [...]. Riêng các ngữ liệu minh họa bằng tiếng Nga, trong trường hợp cần thiết, chúng tôi vẫn gắng ghi nguyên bản chữ Nga.

Về quy cách trình bày trong giáo trình này:

- Ký hiệu → có nghĩa là: thành / trở thành / chuyển thành / biến thành...

- Ký hiệu → có nghĩa là: thay cho

- Ký hiệu ← có nghĩa là: bắt nguồn từ / có nguồn gốc từ ...

- Số trong dấu [] chỉ số thứ tự của tài liệu tham khảo, trích dẫn.

Việc biên soạn của chúng tôi được phân công như sau:

Nguyễn Văn Hiệp viết chương 11, 12, 17, 18.

Vũ Đức Nghiệu chủ biên và viết 14 chương còn lại.

Trong quá trình biên soạn giáo trình này, chúng tôi đã được GS. Đinh Văn Đức, GS. Nguyễn Thiện Giáp và các bạn đồng nghiệp khuyến khích nhiều, được Trường Đại học Khoa học Xã hội và Nhân văn cùng với Nhà xuất bản Đại học Quốc Hà Nội nhiệt tình giúp đỡ.

Chúng tôi xin trân trọng cảm ơn tất cả.

Mọi khiếm khuyết và sai sót, chắc chắn không tránh khỏi, hoàn toàn thuộc về trách nhiệm của chúng tôi - tác giả của sách. Chúng tôi chân thành mong muốn nhận được ý kiến đóng góp, phê bình từ các nhà khoa học, các bạn đồng nghiệp và các bạn sinh viên để giúp cho giáo trình được tốt hơn.

Hà Nội, tháng 3 năm 2009

Vũ Đức Nghiệu

